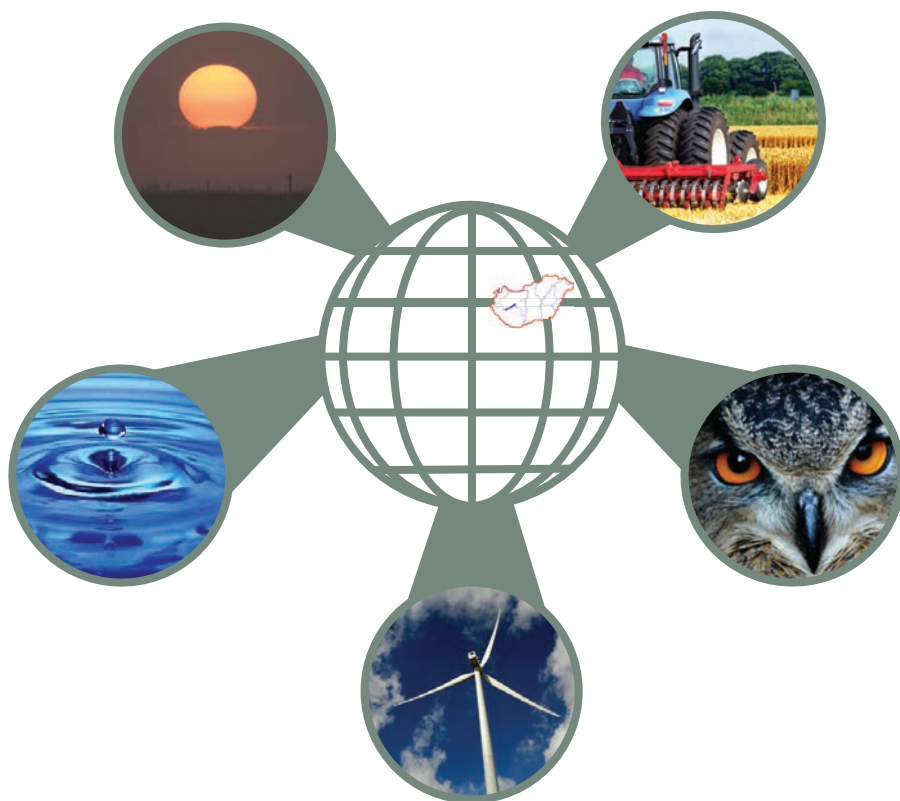

A photograph of a forest landscape. In the foreground, a stream flows through a bed of fallen logs and brown leaves. The banks are covered in green grass and more fallen leaves. In the background, a dense forest of tall trees with green foliage is visible. A semi-transparent green banner is overlaid on the top part of the image, containing the title text.

MAGYARORSZÁG KÖRNYEZETI ÁLLAPOTA 2016

MAGYARORSZÁG
KÖRNYEZETI ÁLLAPOTA
2016

MAGYARORSZÁG KÖRNYEZETI ÁLLAPOTA 2016

Felelős Kiadó: Bárányné Erdei Rita ügyvezető

Szerkesztette: Holes Annamária

Szerzők: Árgay Zoltán, Babocsay Gergely, Bakó Botond, Baross Norbert, Bata Kinga, Bedő Károlyné, Berndt Mihály, dr. Boldogh Sándor András, dr. Czeglédi István, dr. Cserkész Tamás, Csiffáry Nóra, dr. Csóka György, Csósz Mónika, Erdélyiné Szalóki Judit, dr. Erős Tibor, dr. Farkas Anna, dr. Ferincz Árpád, Gadácsi Réka, Gál Blanka, Grónás Viktor, Habarics Béla, Halpern Bálint, Hegymegi Péter, dr. Hirka Anikó, Holes Annamária, Kincses Krisztina, Kiss Gábor, dr. Kiss Orsolya, Koplányi Nóra, dr. Lanszki József, Márton Zsuzsanna, Mátai Balázs, dr. Nagy Gergő Gábor, Nagy Károly, Pádárné Török Éva, dr. Páldy Anna, Parragh Lívია, Péntekné Balogh Ildikó, Prommer Mátyás, Riesz Lóránt, dr. Sály Péter, dr. Specziár András, dr. Staszny Ádám, Szabó Katinka, dr. Szentirmai István, dr. Szép Tibor, Szilassi Péter, Szóráth Zoltán, dr. Takács Péter, Tar Gyula, dr. Tokody Béla, dr. Vitál Zoltán, dr. Weiperth András

Közreműködő szakértők: Deák István, Hasznos Gábor, Schmidt András, dr. Varga Ildikó, dr. Váczi Olivér

Grafikai munka: Dávid Ildikó, Markovics Réka

ISSN 2064-4086

Készült: 3000 példányban

Nyomdai kivitelezés: Adu Press Kft.

Budapest, 2017

Tartalom

Köszöntő	7
Előszó	8
Bevezető	9

TERMÉSZETI ERŐFORRÁSOK, KÖRNYEZETI ELEMEK ÁLLAPOTA, EMBERI EGÉSZSÉG,

1. Talaj - Környezeti kármentesítés - Barnamezős területek rehabilitációja	12
1.1. Talaj	12
1.2. Talajminőség	12
1.3. Környezeti kármentesítés	16
1.4. Barnamezős területek rehabilitációja	21
2. Vizeink minősége (felszíni vízkészletek, felszín alatti vizek)	25
2.1. Magyarország vízrajzának rövid bemutatása	25
2.2. Felszíni vizeink	26
2.3. Felszín alatti vizek	27
2.5. A Víz Keretirányelv	29
2.6. A Vízyűjtő-gazdálkodási Terv (VGT)	29
2.7. VGT2.	30
3. A levegőminőség javítása és megőrzése.	33
3.1. A kisméretű szálló por (PM) kibocsátásának alakulása	34
3.2. Kén-dioxid kibocsátás alakulása	37
3.3. Nitrogén-oxidok kibocsátásának alakulása	38
3.4. Ózon.	39
4. Élővilág	41
4.1. Növényvilág	42
4.2. Állatvilág	53
4.3. Idegennyelvényvilág Magyarországon	88
5. Épített környezet	106
5.1. Magyarország településszerkezetének jellemzése.	106
5.2. Városi klíma	110
5.2.1. Zöldinfrastruktúra	111
6. Környezeti zaj elleni védelem	114
6.1. A környezeti zajállapot értékelése és kezelése	114
6.2. A nagyvárosi lakosság zajterhelési adatai	115
6.3. A környezeti zaj kezelése.	117
6.4. Zajcsökkentés (lehetőségek, eredmények, példák)	118
7. Tájaink állapota, táji örökségünk védelme	121
7.1. A tájak állapota	121
7.2. Hazánk tájainak állapota, táji örökségünk védelme.	121
7.3. A tájak védelme, kezelése és tervezése	125
7.4. Tájban rejlő értékek meghatározása, felmérése, fenntartható hasznosítása	131
7.5. A csillagos égbolt, mint táji örökségünk különleges elemének védelme	132
7.6. A nemzetközi szakmai keret: az Európai Táj Egyezmény	133

8. A környezetszennyezés hatása az emberi egészségre	137
8.1. A természetes és az épített környezet tényezői és az emberi egészség közötti kapcsolat	137
8.2. A környezettel leginkább összefüggő megbetegedések	138
8.3. A légúti megbetegedések alakulása rutin statisztikai adatok alapján	141
8.4. Biológiai légszennyezők	144
8.5. Az extrém hőmérséklet egészségi hatásai	145
8.6. Az UV sugárzás és az egészség	147
8.7. Víztisztaság és egészség	147

JELENTŐS HATÓTÉNYEZŐK, ÁGAZATOK

9. Éghajlatváltozás határon innen és túl	152
9.1. Üvegházhatás - az éghajlatváltozás okai	152
9.2. A Magyarországon megfigyelt éghajlati változások	155
9.3. Hazai és Uniós célok és vállalások - a Párizsi Megállapodás	158
10. Erőforrás- és hulladékgazdálkodás	160
10.1. A körforgásos gazdasággal kapcsolatos kihívások és a hulladékgazdálkodás	160
10.2. Anyagfelhasználás	170
10.3. Hulladékgazdálkodás	181
10.4. Összegzés	202
11. Ivóvízellátás és csatornázás Magyarországon	205
11.1. Ivóvízellátás	205
11.2. Csatornázás	206
11.3. A közműtolló alakulása	207
12. Energiagazdálkodás	208
12.1. Energiatermelés	208
12.2. Energiafelhasználás	209
12.3. Megújuló energiaforrások alakulása	212
13. Mezőgazdaság	213
13.1. Földhasználat	213
13.2. Közgazdasági mutatók, foglalkoztatottság, birtok méretek	213
13.3. Mezőgazdaság	213
13.3. Növénytermesztés	214
13.4. Állattenyésztés	215
13.5. Tápanyag-gazdálkodás	216
13.6. Növényvédelem	216
13.7. Ökológiai gazdálkodás	217
14. Közlekedés és környezet	218
14.1. A közlekedés környezetre gyakorolt hatásai	218
14.2. Közlekedésfejlesztési programok	219
14.3. Közlekedés, személyszállítás (közúti, vízi, vasúti, légi)	220
14.4. Áruszállítás	225
14.5. Elektromos autók	226
14.6. Kerékpáros közlekedés	228
14.7. Konklúzió	229
15. Környezetvédelmi finanszírozási rendszerek	230
15.1. Környezetvédelmi fejlesztési programok	230
16. Környezetvédelmi eszközrendszer	239
16.1. Környezettudatosság növelése	239

7. Tájaink állapota, táji örökségünk védelme

7.1. A tájak állapota

A tájak a szülőföldhöz való kötődésünk és önmeghatározásunk egyik fontos alapját képezik, kifejezik közös természeti és kulturális örökségünk sokféleségét, változását.

A tájak egyik fontos jellegzetessége azok *dinamikus, időben változó jellege*. A táj természeti folyamatok révén jellemzően földtörténeti léptékben – évszázadok, évmilliók alatt – változik, azonban az ember színrelépése óta ez a folyamat jelentősen felgyorsult. Hazánkban a 19. század derekától kezdődően vált elsődlegessé az ember tájformáló szerepe, aminek egyik nagy léptékű, összetett hatású példái a folyószabályozási és vasútépítési munkálatok. A tájat érő emberi eredetű (antropogén) hatások egyik szembetűnő, markáns formája a területhasználat változtatása, és ennek következményeként a felszínborítás átalakulása. A tájban zajló antropogén folyamatok egyik azonosítható indikátora a tájkarakternek (tájjellegnek), illetve annak vizuális jellegű összetevőjének, a tájképnek a változása.

Magyarország tájait – Európa nyugati részéhez hasonlóan, ugyanakkor keleti részétől eltérően – kisléptékű mozaikosság jellemzi. A mozaikos jellegű tájat általában értéknek tekintjük, ugyanakkor például Közép-Európa egyetlen hatalmas, összefüggő füves pusztáján, a Hortobágyon a táj tagolatlansága, nyíltsága és a töretlen látóhatár a táj egyedi, megőrzendő jellegzetessége. A magyarországi tájak mindegyikének tipikus és egyedi jellemvonásai vannak, a kedvező, megőrzendő jellegzetességet csak tájanként, egyedileg lehet és kell meghatározni.

A táj, illetve az ökoszisztéma értéke, szolgáltató szerepe országos szinten, sem ökoszisztéma szolgáltatásokra bontva, sem integráltan nincs feltárva. Általánosságban megállapítható, hogy leépültek a szabályozó, csillapító hatású táji szolgáltatások. Tájaink jelentős részén a szabályozó funkciók (pl. klímaszabályozás, vízszabályozás) nem, vagy csak korlátozottan működnek. Számos tájunk vízháztartása eltorzult, ahol az árvíz, a belvíz és az aszály rövid időn belül egyaránt előfordulhat.

A *hazai tájak állapotának változására* vonatkozóan egyelőre nem folynak országos szintű, monitoring célú felmérések, ezért a változások jellegére jelenleg még csak a különböző kutatóműhelyekben készülő felmérések eredményei alapján következtethetünk. E kutatások – például Szilassi Péter - Bata Teodóra (2012) és Szilassi Péter (2015) – az elmúlt másfél évtizedben országos léptékben a tájak természetességének erős csökkenését, a tájak fragmentálódásának erősödését jelzik, a beépített területek arányának növekedése miatt különösen a budapesti agglomeráció térségében és a Dunántúl jelentős részén. Ugyanakkor – országosan jóval kisebb területi kiterjedésben – vannak olyan térségek (például a Duna-Tisza közti síkvidéken), ahol – a megvalósult élőhely-fejlesztéseknek is köszönhetően – nőtt a természetességi mutató.

A magyar tájak változása és a változás hajtóerői¹

A lakosságszám növekedésének és csökkenésének szélsőséges alakulása jelentős területi különbségeket mutat az ország különböző területein. A népesség koncentrálódásával és a városiasodással párhuzamosan a lakó- és termelési funkció egyre inkább szétválik. Ennek következtében fokozódnak a közlekedési és szállítási igények, ami folyamatos infrastruktúra-fejlesztéseket indukál. A beépített területek növekedése, a vonalas infrastruktúra kiépítése feldarabolja (fragmentálja) a tájat, megváltoztatja a tájkaraktert és a tájképet, ökológiai gátat képez az élőhelyek között. Az új infrastrukturális fejlesztések és a megnövekedett mobilizáció ásványi nyersanyag és energiahordozó igényt generál. A társadalmi és gazdasági igények kielégítése érdekében a bányászat és vízgazdálkodás módszerei jelentősen átalakultak és folyamatosan változnak.

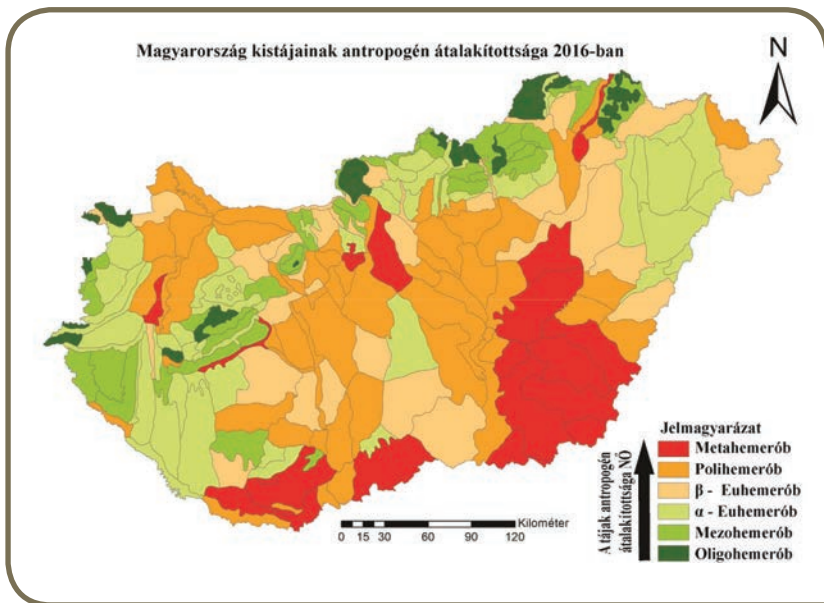
Ezzel ellentétes folyamat játszódik le az aprófalvas és a tanyás területeken, ahol a korábban lakott területek elnéptelenedése indult meg. A még ott maradó lakosság túlnyomó része jellemzően elöregedett, így a környező földeket már saját ellátására sem tudja megművelni.

A természeti adottságokon alapuló használatok – úgy mint a mezőgazdaság, az erdőgazdálkodás, az ipari termelés, a turizmus, a nyersanyag-kitermelés és az energia-gazdálkodás – intenzitását a mindenkori gazdasági igény, és nem a természeti erőforrások teherbíró és megújuló képessége határozza meg. A lakosság kényelme érdekében a táj terhelhetőségének figyelmen kívül hagyásával, nem elég takarékos módon használjuk természeti erőforrásainkat, sőt fokozott a természeti adottságokkal ellentétes tájhasználati érdekek megjelenése.

A technológiai fejlődésnek és területi beavatkozásoknak (pl. vízjárta területek lecsapolása) köszönhetően a területhasználat részben függetlenné vált a természeti adottságoktól, ami egyre növekvő kockázatokat, emiatt társadalmi és gazdasági ráfordításokat indukál. Az okszerű földhasználat helyett megjelenik a táji adottságoknak nem megfelelő területhasználatok térnyerése és a kedvezőtlen területhasználati szerkezetek fennmaradása. Megfelelő ösztönzők hiányában csökken a területhasználók érdekeltsége az okszerű, területi adottságokhoz illeszkedő, tájpotenciálra alapozott tájhasznosítás kialakításában, szükség esetén a művelésiág-váltásban.

A szülőföldünket, lakókörnyezetünket jelentő tájhoz való kötődés a generációkon átnyúló földtulajdon hiánya miatt gyengült. A tájidentitás rendszerváltás utáni átalakulása, elvesztése részben a korábbiakban ismertetett folyamat következménye. Az emberek jelentős része „városlakóvá” válik, s így elveszíti kötődését a tájhoz. Az eltávolodás folyamatát felgyorsíthatja és tovább erősíti az internetes világ robbanásszerű bővülése, valamint a felnövekvő cyber generáció eltérő értékrendje. A globalizáció, a más országban termelt termékek értékesítése és fogyasztása a helyben termelt helyett, szintén a táji kötődések fellazulásához, az identitás elvesztéséhez vezethet. A korábbi generációk által jól ismert tájfajták ma már eltűnően vannak a piacokról, és a helyi termelői piacok léte is veszélyben van. A mesterségesen támogatott gazdasági környezetben a hagyományos tájgazdálkodási tudás és ismeret elveszti a jelentőségét, fokozatosan kiveszik a gazdálkodók köréből. Az alkalmazkodó (adaptív) tájhasznosítás lezárulta óta az intenzív gazdasági termelés és a növekvő beépítési, területfoglalási igény miatt a jogi védettségeknek meghatározó szerepe van a természeti és kulturális értékek megőrzésében. A tájkarakter változását leggyakrabban okozó társadalmi tényező, a domináló tájhasználat ideális esetben összhangban van az adott terület természeti adottságaival. Vannak azonban olyan tájhasználati egybeesések is, amikor az egy időben jelenlévő tájhasználatok vagy egymást, vagy a természeti értékeket és erőforrásokat veszélyeztetik. Ilyen esetekben védelmi intézkedésre van szükség, ami jellemzően valamely védettségi kategória kijelölésével és a védelmet biztosító előírások alkalmazásával történik. Ilyen esetekben egy közösen meghatározott (konszenzuson alapuló) magasabb szintű cél érdekében össze kell hangolni, illetve szükség esetén korlátozni kell a tájhasználatokat, valamint az ahhoz kapcsolódó egyes tevékenységeket.

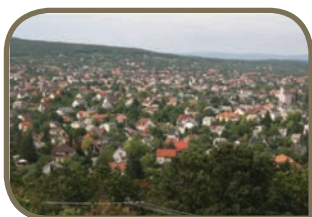
¹A keretes rész a Nemzeti Tájstratégia (2017-2026) felhasználásával készült.

7.1. ábra
Magyarország
kistájainak
antropogén
átalakítottsága
(forrás: Szilassi
Péter 2016)

Magyarország kistájainak antropogén átalakítottsága (Szilassi Péter)

A tájökölógiai, tájfeldrajzi irodalom az 1950-es évek közepétől alkalmazza a hemeróbia fogalmát a tájak antropogén átalakítottságának összegző értékelésére. Magyarország kistáj szintű hemeróbia térképének (7.1. ábra) készítése során az egyes tájalkotó tényezők (domborzat, felszíni vízfolyások, talajok és a növényzet) átalakítottságát kistájanként (Dövényi Zoltán 2010) összegezve értékelték. Mivel hazánkban teljesen érintetlen (ahemerób) táj nincs, ezért a szakirodalomban alkalmazott hét kategóriájából csupán hat került felhasználásra, az oligohereróbtól (elhanyagolható, helyi jellegű átalakítottság) a metahemeróbig (teljes mértékben átalakított, pl.: összefüggő települési területek, ipartelepek, bányaterületek) (7.2. ábra). Magyarország tájainak ember általi átalakítottsága a közepesnél jelentősebb. Kistájaink zöme az erősen átalakított (metahemerób és polyhererób) kategóriákba tartozik. Főként a sűrűn beépített kistájainkon, így például az egykori bányászati és ipari központok környékén találkozhatunk olyan konfliktusterületekkel, ahol erősen átalakított tájak nagyobb természetességű kistájakkal határosak. E térségekben különösen nagy szükség lenne tájrehabilitációra, és a jövőbeli területhasználat tervezésekor célszerű volna figyelemmel kísérni a hemeróbia mértékét.

7.2. ábra. Eltérő antropogén átalakítottságú tájrészletek a Balaton-felvidéken

Tájaink állapotát alapvetően meghatározzák a mindenkori földhasználati viszonyok. A sík- és dombvidéki jellegű térségekben kiemelkedő jelentőségű a *mezőgazdasági művelés alatt álló területek minősége*, amire Európai Unió csatlakozásunk óta alapvető befolyással vannak a Közös Agrárpolitika (KAP) keretében felhasználható pénzügyi források. A földhasználatot közvetlenül befolyásolják a területalapú támogatások és az azokhoz kapcsolódó adminisztratív elvárások. A KAP több szabályozási eleme – kiemelten a kölcsönös megfeleltetés komplex előírásokat, valamint egyedi ellenőrzési és szankcionálási mechanizmust is magában foglaló rendszere – tájaink állapotát kedvező irányba befolyásolja. Ugyanakkor esetenként különböző, sokszor közvetett okokra visszavezethetően nem ritka a kedvezőtlen hatások kiváltása sem.

Tájelemek védelme a Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot rendszerében (Grónás Viktor)

Hazánk 2010-ben bevezette a tájképi jellegzetességek megőrzésére vonatkozó Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot (HMKÁ) előírást. Első lépésként a Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszerben (MePAR) lehatárolt kunhalmok és gémeskutak (7.3. ábra) minősültek védendő tájelemnek. 2014-től a tájképi elemek köre a szántóval körülhatárolt fa- és bokorcsoportokkal bővült. A 2015. évtől kezdődően már azok a fa- és bokorcsoportok is tájelemként vannak nyilvántartva, amelyek szántóterülettel határosak, illetve a magányosan álló fák és a szántóterületen elhelyezkedő tavak is bekerültek a védendő tájelemek közé.

2016. évi induló MePAR adatok alapján, a védett tájképi elemek száma országos szinten az alábbiak szerint alakult: kunhalom – 981 db, gémeskút – 3110 db, fa- és bokorcsoport – 27627 db, magányos fa – 11871 db, kis tó – 1081 db.

A HMKÁ előírások célja a minimális gazdálkodási és környezetvédelmi előírások meghatározásával a mezőgazdasági földterületek jó mezőgazdasági és ökológiai állapotban tartása, valamint az éghajlatváltozásból adódó negatív környezeti hatások csökkentése. Az ellenőrző hatóság azt vizsgálja, hogy az érintett gazdálkodók betartják-e gazdaságuk teljes területén az 50/2008. FVM rendeletben meghatározott előírásokat.

A MePAR-ben védett tájképi elemként meghatározott kunhalmok esetében a területalapú támogatások lehívására vonatkozó általános feltételek – a gyommentes állapot biztosításának, a fás szárú növények terjedése megakadályozásának, a túllegeltetés, a gépi taposás és az égetés tilalmának – teljesítése mellett előírás, hogy rajtuk a környező kultúra(k)tól függetlenül csak gyepesítéshez kapcsolódó talajmunka végezhető, továbbá fakivágás esetén tilos a földmű bolygatása (pl. tuskózás). A gémeskutak esetében az ellenőrzés során a helyszíni ellenőrök azt vizsgálják, hogy a gémeskút, a referencia adatbázisban rögzített koordináták szerinti helyen megtalálható-e, valamint a referencia állapothoz képest károsodott-e. A mezőgazdasági táblákon belül lévő, nyilvántartott fa- és bokorcsoportokat, magányos fákat nem lehet kivágni, eltüntetni. A szántóval körülvevő, kisméretű (0,01-0,5 ha) tavakat, vizenyős, mocsaras területeket a kapcsolódó part menti vegetációval együtt a teljes naptári évben fenn kell tartani.

7.2. A tájak védelme, kezelése és tervezése

A *tájvédelem* a táji örökség megőrzésére és fenntartható módon történő hasznosításának elősegítésére irányuló tevékenység. A tájvédelem – szakmai megközelítésben értelmezett – feladata a tájkarakter (tájjelleg) értékes elemeinek, a természeti adottságokkal összhangban lévő, hagyományos tájszerkezetnek, a táj teljesítőképességének (potenciáljának), kedvező esztétikai adottságainak és mindezek által a táji sokféleségnek (tájdiverzitásnak) a megőrzése. A tájvédelem több ágazat és minisztérium közös feladata, amiből az állami természetvédelem tájvédelmi feladatai elsődlegesen a tájak természetes és természetközeli állapotának, a tájak esztétikai adottságainak és a tájak jellegét meghatározó természeti értékek, természeti rendszerek és egyedi tájértékek védelmére irányulnak.

A tájvédelem jogszabályi alapját a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (a továbbiakban: tv.) 6. és 7.§-ában foglalt előírások képezik, amelyek alapján a tájvédelem feladata a tájak esztétikai és funkcionális adottságait és jellegét meghatározó természeti értékek, természeti rendszerek és egyedi tájértékek megismerése, megőrzése, helyreállítása, valamint a tájak működőképességének fenntartása. A tv. értelmében a tájvédelem célja, hogy a tájhasznosítás és a természeti értékek felhasználása során megőrizzük a tájak természetes és természetközeli állapotát, továbbá gondoskodjunk a tájak esztétikai adottságait és a jellegét meghatározó természeti értékek, természeti rendszerek és az egyedi tájértékek fennmaradásáról.

A tájvédelem jogszabályokban foglalt előírásai részben a *hatósági eljárások keretében*, a tájvédelmi szakkérdés vizsgálata során, részben a területi tervezés, illetve a településtervezés keretében érvényesülnek. A tájvédelmi szakhatósági hatáskör jelenleg beépül a kormányhivatali rendszerbe. A természetvédelmi hatáskörben eljáró kormányhivatal a természet és a táj védelmére vonatkozó nemzeti és közösségi jogi követelményeknek való megfelelés elbírálására vonatkozó hatósági és szakhatósági feladatkörében vizsgálja a tájvédelmi szempontokat. Ennek keretében mérlegeli, hogy az engedélyeztetni kívánt tevékenység, építmény, létesítmény megfelel-e – egyebek mellett – a természeti értékek és területek, a tájak és az egyedi tájértékek, valamint azok természetes vagy természetközeli állapotának megőrzésére, fenntartható használatára vonatkozó jogszabályok előírásainak.

A területi és településrendezési tervek egyik tájvédelmi eszközének tekinthető „tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő területek” övezetének lehatárolása és szabályozása, amely a szubszidiaritás és a tájhoz való kötődés

7.3 ábra. A kunhalmok és a gémeskutak a magyar Alföld jellegzetes tájelemei

lokális érvényesíthetősége szellemében elsősorban a helyi önkormányzatok számára teremt lehetőséget a helyi tájképvédelmi szabályok meghatározására.

A tájvédelem eszközrendszerének további pillérének tekinthetők azok a szabványok, amelyek az épületek, építmények, illetve utak, vasutak, légszűrőterek tájba illesztéséhez nyújtanak szakmai hátteret.

Tájvédelmi kézikönyv

A Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium által kiadott Tájvédelmi kézikönyv (Csószai Mónika et al. 2014) a tájvédelmi szakkérdést vizsgáló állami szervek munkáját hivatott segíteni, ugyanakkor a hatóságok ügyfelei, a beruházók, a fejlesztők, a központi közigazgatásban és az önkormányzati szférában dolgozók, valamint a tervezők számára is hasznos információkat nyújt. A szakmai kiadvány többször aktualizálva lett, a negyedik, online kiadás az állami természetvédelem hivatalos honlapjáról letölthető (www.termeszetvedelem.hu).

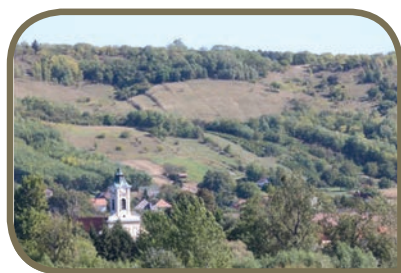
Hosszú távon táji örökségünk megőrzésének alapjául szolgálhat a széleskörű szakmai és tárcaközi egyeztetések eredményeképpen 2016-ban elkészült Nemzeti Tájstratégia is. A tájstratégia egyik küldetése a tájszintű holisztikus gondolkodás megalapozása az ágazati fejlesztések és az önkormányzati döntések meghozatalakor, valamint a civil társadalom és a gazdasági szereplők figyelmének és felelősségérzetének felkeltése annak érdekében, hogy a hazai, illetve a határon átnyúló tájak védelme, kezelése és tervezése céljából az érdekeltek helyi, országos és nemzetközi szinten is együttműködjenek. A stratégiai dokumentum – a tájegyezmény szellemiségének megfelelően – a védelem-kezelés-tervezés hármas eszközrendszerét alkalmazva határozza meg a táji örökségünk megőrzését segítő célokat és feladatokat. A tájstratégia átfogó céljaként fogalmazza meg a táji adottságokon alapuló felelős tájhasználat kialakítását. Célrendszere három főcél köré csoportosul: táji adottságokon alapuló tájhasznosítás megalapozása; élhető táj – élhető település – bölcs tájhasznosítás; a tájidentitás növelése. A Nemzeti Tájstratégia 10 év időtartamra készült, de hosszabb távra is kitekint.

7.2.1. Táji örökségünk védelme a helyi közösségekkel és a helyi közösségekért

A jogszabályi előírások betartásán és betartatásán túlmenően tájaink állapotának fontos összetevője a tájban élők és gazdálkodók, így az azzal közvetlen kapcsolatban álló, tevékenységükkel arra közvetlen befolyást gyakorlók hozzáállása, táji tudatossága. A tájidentitásra vonatkozóan még csak kevés hazai felmérés készült (pl. a Fertő-térségben), az általános tapasztalatok alapján azonban fontos teendők vannak ezen a téren. A táji örökség megőrzése terén a jelenleginél szélesebb körű összefogás, közösségi együttműködés is az előrelépés lehetőségét rejti magában. Hazánkban ezt a szemléletet képviselik az olyan *táji léptékű, közösségi alapú kezdeményezések*, mint a natúrparkok, a geoparkok és a zöldutak, amelyek állami szintű

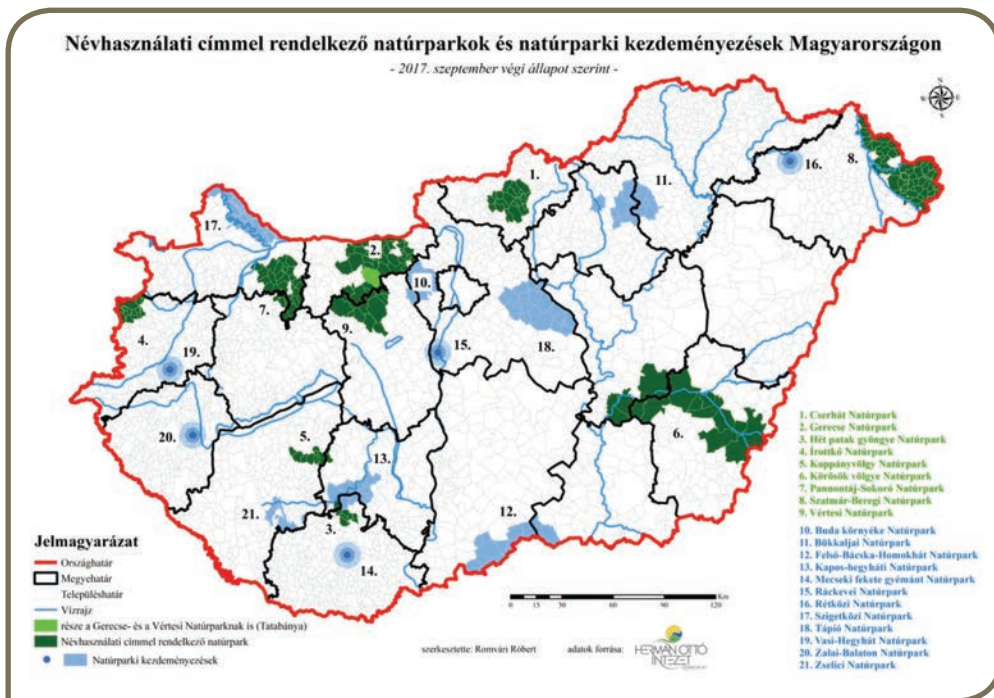
szakmai segítése, szervezeti és finanszírozási hátterük megerősítése egyaránt fontos feladat.

A *natúrparkok* fontos közös jellemzője, hogy azok keretében a térség helyi közösségeinek tagjai – legyenek akár magánszemélyek, gazdálkodók, civil szervezetek, önkormányzatok vagy országos hatáskörű szervezetek térségi képviselői – közös céljaik megtalálása és elérése érdekében, a táji szempontok figyelembe vételével működnek együtt. Közös feladatuknak tekintik az érintett tájakhoz, a szülőföldhöz való kötődés erősítését, valamint a természeti-táji örökség olyan módon történő hasznosítását, hogy az még a következő generációk számára is biztosítsa az egészséges környezetet, az értékekben gazdag, élő és élhető tájat, a vidéki közösségek megmaradását és megerősödését (7.4. ábra).

7.4. ábra.
Hagyományos
tájhasznosítású
kultúrtájainkat a
natúrparkok is
őrzik

Jelenleg az országban kilenc, a természetvédelemért felelős miniszter által elismert natúrpark működik. A névhasználati címmel rendelkező natúrparkok mind az ország területének, mind településállományának 6,5%-ára terjednek ki (7.5. ábra). A közeljövőben várhatóan további natúrpark kezdeményezések szerzik meg a névhasználati címet, így a natúrparkok kiterjedése még ebben az évtizedben elérheti hazánk területének 10%-át.

7.5. ábra.
Natúrparkok,
natúrparki
kezdemé-
nyezések
Magyar-
országon

A hazai natúrparkok tervszerű fejlesztése érdekében 2013 óta működik együtt a Földművelésügyi Minisztérium, a Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft., a Magyar Natúrpark Szövetség, valamint a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat. Az együttműködés keretében elsőként a szakmai alapelveket és a szabályozási jellegű feladatokat rögzítő natúrparki szakmai koncepció készült el 2013-ban. Ezt követően a további előrelépés lehetőségeit átfogóan elemző natúrparki fejlesztési koncepciót dolgoztak ki az érintett szervezetek. E szakmai dokumentumot 2016 tavaszán, a Föld Napjához kapcsolódó központi rendezvénysorozat keretében rendezett natúrparki műhelykonferencián, ünnepélyes keretek között fogadták el hivatalosan a fenti szervezetek vezetői. A megállapodás rögzítette egy natúrparki szakmai koordinációs hálózat létrehozását is, amely munkacsoport a natúrparki koncepciókban rögzítettek megvalósítása érdekében 2016-ban kétéves munkaterv alapján megkezdte működését.

A hazai natúrpark mozgalomnak a táji örökség védelmét és a hasznosítását komplexen kezelő megközelítése komoly előrelépés lehetőségét rejti magában, különösen az ország nem védett tájai tekintetében. A helyi kö-

zösségekkel együttműködve és a helyi közösségek érdekét maximálisan figyelembe vevő örökségalapú térségfejlesztés ugyanakkor valós perspektívát jelent vidéki közösségeink számára is.

Hazai natúrparkjaink eltérő szervezeti formában, különböző humán és pénzügyi erőforrásokat igénybe véve, térségi szinten változó együttműködői környezetben végzik szakmai tevékenységüket a négy pilléres (természeti-táji örökség megőrzése; környezeti nevelés, szemléletformálás; vidékfejlesztés; turizmus, rekreáció) natúrparki modell mentén. E változatos működés eredményeként országos szinten számos jó gyakorlat és előremutató szakmai tapasztalat gyűlt össze. A natúrparkok működését – összefüggésben azok komplex, a védelmi és fejlesztési szempontokat integráltan kezelő megközelítésével – a helyi közösségek jellemzően támogatják, ami jó lehetőséget biztosít a további fejlődésre.

A *geoparkok* célja, hogy földtudományi örökségünket, a földtani és felszínalakítási folyamatokat élményszerűen, közérthetően bemutassák, illetve tudatosítsák azok jelentőségét a helyben élők és a térségbe látogatók körében egyaránt. A helyi közösségekkel együttműködve az életlen természeti értékek megőrzésén és – főként a „szelíd” geoturizmus és a geopark termékek révén – a helyi fenntartható gazdaság támogatásán munkálkodnak, ugyanakkor a helyi geológiai értékek (pl. ősmaradványok,

Ősi világ határok nélkül – a Novohrad–Nógrád UNESCO Globális Geopark

A Novohrad–Nógrád UNESCO Globális Geopark a világ első országhatárokon átnyúló nemzetközi geoparkjaként 28 szlovák és 63 magyar oldali település természeti és kulturális örökségét ápolja.

Az 1619 km² kiterjedésű térség sok különleges vulkanológiai jelenség megismerésének lehetőségét kínálja az érdeklődők számára. Nemzetközi szinten is jelentős sajátosság, hogy a vulkáni működés széles spektruma tanulmányozható viszonylag kis területen: víz alatt és szárazföldön felépült andezites rétegvulkánok, helyenként több kilométer hosszúságban követhető telérek hálózata, Európa egyik legnagyobb, összefüggő bazalt-fennsíkja, erősen lepusztult andezit és bazalt tűzhányók kürtői és még folytathatnánk a sort (7.6. ábra). Rendkívül látványosak a jobbára egykori kőfjétkben látható oszlopos, helyenként hajlott bazalt és andezit oszlopok, amik a lávaközetek kihűlése során keletkeztek. Mindezek a földtani és felszínalakítási képződmények az elmúlt mintegy 20 millió évben képződtek, megőrizve a Kárpát-medence kialakulásának e fontos epizódjának emlékeit.

A geopark nemzetközi híró látnivalója és egyben geoturisztikai központja az Ipolytarnóci ősmaradványok természetvédelmi terület, a „palóc Pompei”, ahol mintegy 20 millió évvel ezelőtt itt élt őslények maradványai különösen nagy gazdagságban őrződtek meg a vulkáni hamu által eltemetve. A térség magában foglalja a Karancs–Medves Tájvédelmi Körzetet és a Kelet-Cserhát Tájvédelmi Körzetet is. Kisebb kiterjedésű földtani-felszínalakítási értékei közül több helyi szintű természetvédelmi oltalom alatt áll, mint például a bárnai Nagy-kő és Szer-kő, a béri hajlott andezitoszlopok, a kishartyáni Kőlyuk-oldal, valamint a salgótarjáni Baglyas-kő és Pécs-kő. A geoparki túrák jó kiindulópontjaként szolgálnak Salgótarján mellett a Baglyaskő vár természetvédelmi látogatóközpont és a Geocsodák háza. Az év minden szakában mindkét helyszínről számos szakvezetetéses túrát is indít a geoparkot működtető Novohrad–Nógrád Geopark Non-profit Kft. További információk találhatóak a geopark honlapján: <http://www.nogradgeopark.eu/>

7.6. ábra. A Novohrad–Nógrád Geopark jellegzetes karakterelemei a bazaltvulkáni kúpok és fennsíkok

ásványok) árusításában tudatosan nem vesznek részt. Az Európai, illetve Globális Geopark Hálózat több mint 120 tagja – köztük a két hazai tag, a Bakony–Balaton és a Novohrad–Nógrád Geopark – 2015-től UNESCO Globális Geoparkként működik. A geopark tehát egy nemzetközi hálózat részeként egyszerre terület, szervezet, tevékenység és stratégia, amely az ember és földtudományi örökségünk fenntartható kapcsolatát helyezi a középpontba.

A geoparkokra vonatkozó első hazai központi intézkedésre 2016-ban került sor. A természetvédelemért felelős minisztérium – az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottsága kezdeményezésére – létrehozta a *Magyar Geopark Bizottságot*. E szervezet koordinálja hazánkban az UNESCO Globális Geoparkok Programját. A bizottság az ügyrendjében részletezett véleményezési, javaslat-tételi és – a tagságra pályázó geoparkok számára kötelező érvényű – döntéshozó jogkörrel rendelkezik.

A *zöldutak* magánszemélyek és közösségek tudatos összekapcsolódásának eredményeként, a helyi közösségekben felmerülő, a térség és a közösség saját, belső értékeinek megismerésére, megismertetésére, ezáltal pedig aktív megélésére, továbbörökítésére irányuló természetes igényekre válaszul jönnek létre. A zöldutak célja a helyi közösségi kapcsolatok erősítése és a helyi erőforrásokra alapozott gazdaság fejlesztése, fizikai értelemben pedig olyan többfunkciós útvonalakként értelmezhetjük őket, amelyeket a motormentes közlekedés céljára alakítanak ki.

A zöldút tehát egyszerre jelentheti a helyi közösségek újszerű, a természeti és kulturális örökség megőrzésére, illetve az erre épülő fenntartható turisztikai kínálat kialakítására és helyi gazdaságfejlesztési kezdeményezések megvalósítására irányuló együttműködését, valamint az ehhez kapcsolódó valós közösségi kapcsolatok földrajzi térben is megjelenő leképeződését. Hazánk zöldutas közösségei a két, egymással szorosan összefüggő megközelítést változó arányban képviselik. A bejárható útvonalként kijelölt zöldutak több esetben kapcsolódnak más (pl. natúrparki) turistaútvonalakhoz, kerékpárútvonalakhoz (pl. az EuroVelo hálózat elemeihez).

Turisztikai szempontból a zöldutak – mint a természeti és épített örökségi helyszíneket összekötő útvonalak – célközönségét elsősorban azok az aktív kikapcsolódást kereső, tudatos turisták jelentik, akik nem az élmények mennyiségi halmozását, hanem minőségi átélését tartják fontosnak, és a re-

kreáció mellett az adott térség értékeit, a tájban élő közösségeket is szeretnék megismerni.

7.3. Tájban rejlő értékek meghatározása, felmérése, fenntartható hasznosítása

A táji örökség fontos összetevői az *egyedi tájértékek*, amelyek felmérésének módját a MSZ 20381:2009 Természetvédelem. Egyedi tájérték kataszterezése című szabvány rögzíti. Az egyedi tájértékek megállapítása és nyilvántartásba vétele a nemzeti park-igazgatóságok feladata, a településrendezési terveknek pedig tartalmazniuk kell a tervezési területen található egyedi tájértékek felsorolását. Az egyedi tájértékek katasztere 2016 év végéig 1025 településen, vagyis településeink mintegy egyharmadán készült el (7.7. ábra).

7.7. ábra. Nyilvántartott egyedi tájértékeink több mint háromnegyede emberi tevékenységgel létrehozott kultúrtörténeti emlék

A szabványban szereplő adatlap tartalmi elemei alapján 2011-ben elkészült a Természetvédelmi Információs Rendszer egyedi tájérték modulja, amely 2012-től már a felvett táji érték védettségi szintjére és státuszára vonatkozó adatokat is tartalmazza. Az elvégzett elemzések szerint a felmért

tájértékek közel 10%-a rossz állapotban van, közel 50%-a veszélyeztetett. A rossz állapot leggyakoribb oka az ápolás, karbantartás elmaradása.

A hazai tájak értékes elemeinek megőrzése érdekében az elmúlt években megindult az a közös gondolkodás, amely a természet védelméről szóló törvény alapján készülő *egyeditájérték-kataszterek*, illetve a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumról szóló 2012. évi XXX. törvény és végrehajtási rendeletei alapján az elmúlt években számos helyen¹ elkészült települési, tájegységi és megyei értéktárak közötti szakmai kapcsolódást segíti. Ezt a folyamatot támogatja és segíti elő a Földművelésügyi Minisztérium a Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. közreműködésével, „a nemzeti értékek és hungarikumok gyűjtésének, népszerűsítésének, megismertetésének, megőrzésének és gondozásának támogatására” évről évre megjelenő, nemzeti költségvetési forrásból finanszírozott pályázati programja keretében.

Tájhoz kötődő értékeink közösségi alapú gyűjtése, felmérése és fenntartható hasznosítása nemcsak a magyar tájak értékes elemeinek megőrzésében jelenthet előrelépést, hanem elősegítheti a tájhoz, a szülőföldhöz való kötődés, a táj iránti fogékonyság erősítését, ezen keresztül pedig hazánk táji diverzitásának, tájaink állapotának javulását is.

A jövőben a hasonló kezdeményezések megvalósulását segíthetik a Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. jogelődjének, a Herman Ottó Intézetnek a szakmai koordinálásával és kiadásában megjelent kiadványok (Monspart-Molnár Zsófia – Pécsi Zsófia – Vágány Zoltán 2015, Kiss Gábor 2016), amelyek a *közösségi tájértékgyűjtés* módszertanát mutatják be. Az elmúlt években több LEADER Helyi Akciócsoport területén indult meg hasonló kezdeményezés, ami a további előrelépés lehetőségét hordozza táji örökségünk megőrzése és fenntartható módon történő hasznosítása terén. Kedvező fejlemény, hogy felismerve a tájegységi értéktárak összeállításának jelentőségét a táji identitás erősítésében, a környezeti szemléletformálásban és a helyi közösségek megerősítésében, 2016-ban több tájegység területén (pl. Bükkalja, Göcsej, Kőszeghegyalja, Rétköz és Zselic) jött létre az értékmentést szervező értéktár bizottság.

7.4. A csillagos égbolt, mint táji örökségünk különleges elemének védelme

A települések és a művi létesítmények számának növekedésével Földünkön egyre nő a szükségtelen mértékű, fölösleges fénykibocsátás. Sok állatfajt – különösen a rovarokat, kétlábúakat, madarakat és denevéreket – zavar az ember által telepített mesterséges fényforrások által kibocsátott fény, s ezzel nemcsak egyes fajok léte kerül veszélybe, de a tápláléklánc is, ami által az egész ökoszisztéma károsodik. Mindezeket túl a zavartalan égbolt az emberiség táji örökségének is a része. Törekedni kell rá, hogy gyermekeink úgy nőjenek fel, hogy ismerik az éjszakai égbolt szépségeit, például a Tejutat vagy a Fiastyúkot.

¹A törvény hatályba lépése óta 19 megyei értéktár és több mint 1000 települési értéktár jött létre, amelyekben több mint 1500 megyei értéket és közel 7000 települési értéket tartanak nyilván.

Ezek a tényezők indokolják a zavartalan éjszakai égbolt látványát őrző csillagoségbolt-parkok létrehozását. A „nemzetközi csillagoségbolt-park” (International Dark Sky Park) címet a Nemzetközi Csillagos-égbolt Szövetség alapította. Ezek olyan területeken hozhatók létre, amelyek állami tulajdonban vannak és valamilyen természetvédelmi oltalmat élveznek, továbbá az égbolt minősége (az égitestek láthatósága, a fényszennyezés mértéke szempontjából) megfelel a szigorú szabályoknak. További kritérium, hogy a látogatók számára nyitott legyen a terület, és az égbolt látnivalóit folyamatosan bemutassák a nagyközönség számára.

Európában elsőként a skóciai Galloway Park és a Zselici Tájvédelmi Körzet nyerte el ezt az elismerést 2009-ben. 2011-ben kapta meg a névhasználati jogosultságot hazánk második nemzetközileg elismert csillagoségbolt-parkja, a Hortobágyi Nemzeti Park. Ezeken a területeken a kezelő szervezetek és együttműködő partnereik törekednek rá, hogy a fejlesztések során ne növekedjen a fényszennyezés, míg a meglévő lámpatesteket fokozatosan fényszennyezés-mentesre cserélik. Nemzetközi szinten is elismert parkjaink éjszakai égboltjának csodáit rendszeres szervezett programokon ismerhetik meg az érdeklődők.

Magyarországon a fényszennyezés visszaszorítása a természet védelméről szóló törvény teremtett lehetőséget védett természeti területeken. Nemzeti-park-igazgatóságaink – a Magyar Csillagászati Egyesülettel és más, térségi partnerekkel együttműködve – élen járnak a csillagoségbolt-parkok létrehozásában is. A Zselic és a Hortobágy után 2016-ban intenzíven folytatódott a Bükk Nemzeti Park nemzetközi csillagoségbolt-parkká nyilvánításának előkészítése.

7.5. A nemzetközi szakmai keret: az Európai Táj Egyezmény

A tájvédelmi tevékenység nemzetközi szintű szakmai keretét adja a Firenzében, 2000. október 20-án az Európa Tanács akkori tagországai számára aláírásra megnyitott, 2004-ben hatályba lépett Európai Táj Egyezmény, amelynek kifejezett célja, hogy elősegítse a táj védelmét, kezelését és tervezését. Eddig 40 ország csatlakozott a tájakkal átfogóan elsőként foglalkozó nemzetközi egyezményhez, melyek közül 38 már a jogrendszerébe is beépítette annak előírásait.

Magyarország 2005-ben írta alá a tájegyezményt, aminek kihirdetéséről szóló 2007. évi CXI. törvényt szeptember 17-én fogadta el az Országgyűlés. A törvény által a tájegyezmény hazánkban 2008. február 1-én lépett hatályba. A törvény értelmében a végrehajtáshoz szükséges intézkedésekről a természetvédelemért felelős miniszter – jelenleg a földművelésügyi miniszter – gondoskodik a kulturális örökség védelméért felelős miniszterrel egyetértésben és a területfejlesztésért és területrendezésért felelős miniszterrel együttműködve. A tájegyezmény végrehajtásáért felelős tárcák a tájegyezményből adódó feladatok végrehajtásának koordinálására rendszeresen ülésező tárcaközi munkacsoportot működtetnek.

A tájegyezmény végrehajtásának nyomon követésére az Európa Ta-

nács nemzetközi információs rendszert hozott létre (European Landscape Convention Information System, ELCIS). A kérdőív megválaszolásával Magyarország 2016 decemberében teljesítette nemzetközi jelentési kötelezettségét, és az adatok online hozzáférhetőek.

A tájegyvezmény végrehajtásának egyik kiemelt fontosságú eszköze az *Európa Tanács Táj Díja*. Ezt az európai szintű elismerést olyan helyi vagy regionális önkormányzatok és civil szervezetek nyerhetik el, amelyek hatékonyan segítik elő egy adott táj védelmét, kezelését vagy tervezését, így jó példaként szolgálhatnak más, hasonló téren tevékenykedő szervezetek számára. Az Európa Tanács Táj Díja adományozását megelőző évben egyes országok nemzeti szintű pályázatot írnak ki, és az első helyezettet terjesztik fel az európai szintű versenyre. Hazánk eddig minden alkalommal részt vett az európai szintű megmérettetésen, amelyre nemzeti szintű pályázati rendszerben választja ki a delegált pályaművet. Az európai szintű tájdíj 2014-2015. évi fordulóját a Magyarország által felterjesztett, a Hetésben megvalósult tájérték-védelmi és zöldutas mintaprogram nyerte. A tájdíj odaítélésével az Európa Tanács a mintaprogramot az európai szintű jó gyakorlatok közé emelte, elismerve, hogy a hetési tájvédelmi, tájfejlesztési program résztvevői olyan együttműködést valósítottak meg, amely földrészünk más részein is eredményes mintája lehet a táji örökség közösségi alapú, táji léptékű együttműködésen alapuló megőrzésének és fenntartható hasznosításának.

A tájdíj elnyerésének köszönhetően 2016-ban Magyarország rendezhet meg az Európa Tanács tájdíjas programról szóló műhelykonferenciáját, ami immár 17. alkalommal vette napirendjére az Európai Táj Egyezmény végrehajtásával kapcsolatos feladatokat és eredményeket. A június 8-10. között zajló szakmai rendezvényre a Hetésben (terepi nap) és Budapesten (plenáris előadások, műhelyszekciók) került sor. A konferenciának otthont adó Vigadó épületében megtekinthető volt a *Táji örökségünk megőrzéséért* című kétnyelvű vándorkiállítás. A kiállítással az Európa Táj Egyezmény Nemzeti Koordinációs Munkacsoport segíteni kívánja a győztesek munkájának megismerését és elismerését. A kiállítási anyag díjmentesen kölcsönözhető, évről-évre újabb és újabb helyszíneken számos rendezvényhez kapcsolódva bemutatásra került helyi és országos szinten egyaránt.

7.8. ábra. Az Európa Tanács 2017. évi magyarországi műhelykonferenciájának terepi napján résztvevők

A hetési közösségek bemutatkozása Európa tájas szakembereinek

2016. június 8-án szokatlanul mozgalmas nap köszöntött a Hetés csendes aprófalvaiban élők-re. Kora délelőtt egy osztrák kerékpárosokból álló csoport tette tiszteletét a szlovén-magyar határon kialakított Barátság parkban. A Vasfüggöny túrautat járó lelkes kerekeselek távozását követően pedig megérkezett a több mint fél év óta nagy izgalommal várt delegáció, amely az Európa Tanács szervezésében hazánkban zajlott műhelykonferencia terepi napján tette tiszteletét hazánk e különleges szépségű, ugyanakkor hazánkfiai által is alig ismert tájegységében. A konferenciához kapcsolódó tanulmányutat – a főszervező Földművelésügyi Minisztérium felkérésére – a Herman Ottó Intézet szervezte. E határon átnyúló kistájunkon – a kétszer három órás utazás miatt – alig néhány óra állt a helyi közösségek rendelkezésére, hogy a szervezők közreműködésével bemutatkozzanak az Európa számos országából érkező tájas szakembereknek, felvillantva, hogy miért is nyerte el az itt zajlott tájértékes és zöldutas mintaprogram az európai szintű elismerést.

A mintegy 60 fős nemzetközi csoport előbb busszal járta körbe a Hetés magyarországi falvait, közben helyi szakvezetők mutatták be számumra a helyi közösségek életét, hagyományait. Bödeháza határában, a Trianoni keresztnél egy igazi zöldutas túra vette kezdetét (7.8. ábra). A Szentistvánlak településrészen keresztül a Barátság parkig tartó sétán a vendégek egy erre az alkalomra készült, de később is használható időszaki jellegű tanösvény segítségével ismerkedtek a Hetés közösségi tájérték-gyűjtés módszerével felmért tájértékeivel. A magyar, szlovén és angol nyelvű tájékoztató táblák három állomáson kaptak helyet: a Diókertben, a Hetés legjobb állapotban megőrzött, szálláshelyként hasznosított kódisállásos házánál, a Szilvakertben álló csipkés pajtában, ahol ez alkalomra egy különleges hangulatú pajtakiállítás létesült, valamint az államhatáron lévő Barátság parkban. Ez utóbbi helyszínen a helyi közösségek saját készítésű helyi ételekkel látták vendégül a szakembereket, akik a kerekpereg és sok más finomság mellett a már alig néhány helyi által készített fumat is megköstölhatták.

A díjnyertes hetési mintaprogram egyik célja a helyi közösségek motiváltságának és érdekeltiségének megteremtése volt a táji értékek megőrzésében, kiemelten ezeknek a tájhoz kötődő értékeknek az érdeklődők számára történő bemutatásán keresztül. A terepi szakmai program résztvevőinek egyöntetű véleménye volt, hogy az eredmények szemléletes bemutatása ezen különleges alkalom során maradéktalanul megvalósult. A helyi közösségek tagjainak tájhoz való kötődése, együttműködési készsége – a nyelvi nehézségek ellenére is – „átjött” minden vendég számára. E határon átnyúló néprajzi tájunk hírért a konferencia terepi napján részt vett szakemberek vitték szét Európában.

A tájegyzmény végrehajtásának is fontos mérföldköve, hogy a Környezeti és Energhatékonsági Operatív Program központi jellegű kutatási projektjeként 2016-ban elindult „*A közösségi jelentőségű természeti értékek hosszú távú megőrzését és fejlesztését, valamint az EU Biológiai Sokféleség Stratégia 2020 célkitűzéseinek hazai szintű megvalósítását megalapozó stratégiai vizsgálatok*” című projekt, aminek keretében a Kormány komplex intézkedési rendszerrel kívánja támogatni a biológiai sokféleség védelmét. A fejlesztés négy téma-területének egyike a *tájkarakter kutatás*, ami a hazai tájak tájkarakter alapú azonosítását, értékelését, a tájakra minőségi célkitűzések és kezelési irányelvek meghatározását célozza. A projektelem olyan eszközrendszer kidolgozását tűzte ki célul, ami a táj természeti és antropogén elemeit, valamint a tájhasználatot, mint a táj dinamikus elemét integrálni képes.

A tájegyzmény végrehajtásából fakadó feladatok között szerepel a tájak

számbavétele és értékelése, a táj minőségére vonatkozó célkitűzések meghatározása. A fejlesztési elem kimeneteként elkészülő hazai tájkarakter-rendszer amellet, hogy eleget tesz a tájegyerményben, valamint a biológiai sokféleség megőrzéséről szóló hazai stratégiában szereplő kötelezettségeknek, pótolja a hazai szabályozási rendszerben általánosan alkalmazott, ugyanakkor eddig módszertani alapokkal és adatbázissal nem rendelkező tájjelleg-védelem, tájkarakter-védelem szakmai megalapozását.

A tájvédelemhez, tájfenntartáshoz kapcsolódó fontosabb fogalmak magyarázata

Táj: az ember által érzékelt terület, amelynek jellege természeti tényezők és/vagy emberi tevékenységek hatása és kölcsönhatása eredményeként alakult ki (forrás: Európai Táj Egyezmény).

A táj védelme: a táj jelentős vagy jellemző sajátosságainak megőrzésére és fenntartására vonatkozik. Örökségi értékét a táj természeti adottságai és/vagy az emberi tevékenységek révén kialakult elemeinek jellemző összetétele adja (forrás: Európai Táj Egyezmény).

Tájkarakter (tájjelleg): a természeti és antropogén tájalkotó tényezők együtthatásából kialakuló, adott tájrészletre jellemző mintázat vagy rendszer, amely egy tájat más tájrészletektől megkülönböztethetővé tesz (forrás: 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet a területfejlesztési koncepció, a területfejlesztési program és a területrendezési terv tartalmi követelményeiről, valamint illeszkedésük, kidolgozásuk, egyeztetésük, elfogadásuk és közzétételük részletes szabályairól).

Naturpark: az ország jellegzetes természeti, tájképi és kultúrtörténeti értékekben gazdag, a természetben történő aktív kikapcsolódás, felüdülés, gyógyulás, fenntartható turizmus és a természetvédelmi oktatás, nevelés, ismeretterjesztés, továbbá a természetkímélő gazdálkodás megvalósítását szolgáló nagyobb kiterjedésű területe, amely e jogszabályban foglaltaknak megfelelően jön létre (forrás: a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény).

Zöldút: olyan többfunkciós útvonal, amelyet a gyalog, lovon, kerékpáron, illetve más motormentes módon közlekedő vagy túrázó embereknek hoznak létre. A zöldutakat helyi közösségek működtetik a környezeti és gazdasági szempontból is fenntartható társadalom kialakítása és az egészséges életmód elterjesztése érdekében (Budai Krisztina in: Kiss Gábor 2015).

Egyedi tájérték: Az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van (forrás: a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény).

Szerzők:

Kiss Gábor (Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft.), Tar Gyula (Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft.), Grónás Viktor (Szent István Egyetem, Természetvédelmi és Tájökológia Tanszék), Szilassi Péter (Szegedi Tudományegyetem, Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék), Árgay Zoltán (FM), Csősz Mónika (FM), Kincses Krisztina (FM), Pádárné Török Éva (FM)